

NylarsKoret

1976 • 40 års jubilæumskoncert • 2016

Joseph Haydn

Skt. Nicolai Kirke

Lørdag d.30. april kl. 15.30

Søndag d. 1. maj kl. 15.30

Entré:100 kr. (12-20 år: 50 kr.)

Forord

Det er med megen glæde, at vi i NylarsKoret kan byde velkommen til vores to 40 års jubilæumskoncerter med opførelsen af Joseph Haydns oratorium "Skabelsen".

Vi har arbejdet hen mod denne begivenhed i lang tid. Det er en stor opgave, vi har kastet os ud i. Men flot skal det netop være ved sådan en lejlighed. Fyrré år! Og tænk med samme dirigent gennem alle årene. Han er på toppen, skal vi hilse og sige.

Prøvearbejdet har været fornøjeligt og opløftende for os, og Steffens seriøse tilgang til musikken og hans begejstring for værket har i den grad smittet af på alle os medvirkende. Glæden er ikke blevet mindre her i slutfasen, hvor orkester og solister er kommet til, og alt er gået op i en højere enhed.

Vi håber, at denne glæde også vil forplante sig til jer tilhørere.

God fornøjelse!

Inger Askou

Formand for NylarsKoret

NylarsKoret

så dagens lys i oktober 1976. En kreds af borgere med præsteparret Solvejg og Jens Arendt og Arne og Ragna Koefoed (sidstnævnte synger stadig i koret) i spidsen tog initiativet, og Steffen Hyldig blev dirigent. I december samme år havde koret sin første optræden ved de 9 læsninger i Nylars. Et par dage efter blev koret optaget til Bornholms Radio. Vi har stadig en indspilning af den optagelse!

Koret flyttede til Aakirkeby, men beholdt navnet; fik flere medlemmer og foretog som 10-årig sin første udenlandsrejse – til Ystad og Tomelilla. Dermed begyndte en god udvikling for koret, som *måske* kulminerede med en koncerter i 1997 med 3 bornholmske uropførelser inden for et år. En kolossal opgave med et meget vellykket resultat. Koret havde i 90'erne flere fine samarbejder med andre bornholmske kor og Bornholmske Musikamatører omkring opførelser af bl.a. Niels W Gades *Elverskud*, Händels *Messias*, som vi også rejste til Rügen med, og Mozarts *Requiem* i 2000.

I 2005 indledte koret en ny tradition, hvor vi inviterede primært konservatoriestuderende til Bornholm i påsken og sammen med bl.a. Niels Jørgen Riis, Nina Bols Lundgreen m.fl. opførte *Messias* igen. Disse store koncerter har vi gentaget hvert 3. år med *Theresienmesse* af Haydn, *Messe i d-mol* af J. A. Hasse og senest Mozarts *Requiem*.

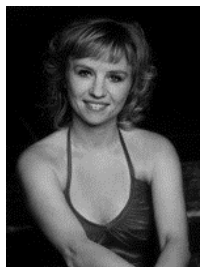
Nu kan vi så markere korets 40 års jubilæum med denne koncert, hvor vi sammen med 3 fremragende solister og et orkester med dygtige amatørmusikere fra Bornholm og omegn (Sjælland og Jylland) opfører et af musikhistoriens mest fantastiske værker. Vi er 40 år! Og vi føler os stadig friske og energiske. En del af medicinen er en eller to årlige øvedage med sangpædagogen *Jon Hollesen*, der på fremragende vis formår at holde koret ungdommeligt. Sådan da.

Så vi glæder os til fremtiden.

www.nylarskoret.dk

Solister og dirigent

Nina Bols Lundgren, sopran *Gabriel / Eva*

Siden min debut fra DKDM's Solistklasse i '09, har jeg været en efterspurgt oratoriesolist og har sunget med alle danske symfoniorkestre, på Norrland's Operaen, Sverige, og været solist i *Nielsen's "Espansiva"* dirigeret af Nikolaj Znaider. Jeg har deltaget i flere operaopsætninger og fik min internationale debut med New Dutch Academi i '10, som både gav strålende anmeldelser og en invitation til at komme tilbage. En del konkurrencer er det blevet til, bl.a. som prismodtager i *The Mozart Singing Competition* i London i '07. Jeg har studeret hos *Susanne Eken* og *Barbara Bonney* i Salzburg, og fremtiden byder på debut i Malmö som *Barbarina (Figaros bryllup)* i '16 og Juleoratoriet med Copenhagen Phil.

Bo Kristian Jensen, tenor *Uriel*

Jeg er 40 år og fra Valby i København. Jeg er uddannet på konservatoriet i Oberlin i Ohio og Operaakademiet i København. *Haydns* musik stiftede jeg første gang bekendtskab med, da jeg sang i Københavns drengekor for næsten 30 år siden.

Jeg har sunget på operaen i København i mange år. Derudover har jeg bl.a. sunget på Deutsche Oper am Rhein, operafestivalen i Aix en Provence og Promenadekoncerterne i Royal Albert Hall. På Bornholm har jeg optrådt i *Elskovsdrikken* og *Madama Butterfly* på Rønne Teater med GuidOpera. I min fritid holder jeg af at rejse med familien og se alle former for sport. Mit tenor-idol er *Tom Jones*.

Jakob Bloch Jespersen, bas *Raphael / Adam*

Som 6 årig begyndte jeg at spille violin, og siden fortsatte min musikundervisning på sangskolen Sankt Annæ Gymnasium som medlem af Københavns Drengekor. Efter gymnasiet kom jeg ind på Det kgl. Danske Musikkonservatorium og derefter på Operaakademiet på Det Kgl. Teater. Jeg beskæftiger mig hovedsagligt med musik fra barokken. Bl.a. har jeg indspillet *Heinrich Schütz'* fire passioner, og til efteråret runder jeg et skarpt hjørne med opførelsen af min et-hundredende *Bach-kantate*. Sidste år udgav jeg på *Dacapo* en CD med sange fra *Thomas Kingo Aandelige Siungekoor*, og jeg forbereder for tiden en ny CD med *H.A. Brorsons* sange fra *Troens Rare Klenodie*, som forhåbentlig udkommer i 2017.

Steffen Hyldig

Dirigent

Året efter jeg i 1975 kom til Bornholm som nyuddannet lærer, startede vi NylarsKoret. Og det har været en fest siden. Koret udviklede sig, - og jeg gjorde med det, også takket være adskillige dirigentkurser.

Jeg har desuden dirigeret Bornholmske Musikamatører, Bornholms Kammerkor, Musikskolens symfoniorkester og i 25 år været leder af Bornholms Musikskole. Bornholm har et rigt musikliv, og det er en stor glæde at være en del af det – og først og fremmest at kunne have været dirigent for et så pragtfuldt kor i så mange år.

NylarsKoret (medl. af Kor72)

Sopraner

Kirsten Beier
Inge Brædder
Anzi D. Burgedahl
Susanne Dam
Martina Gerber
Bente K. Hansen
Noomi Hansen
Laila Harvest
Elisabeth Haase
Birgit Hjorth
Annelise Vang Ipsen
Inger Askou Jensen
Randi Langskov
Lone Hannibal Olsen
Mette Schack
Anne Skjerk
Margrit Skott
Marianne Østergård
Agnete Aabye Dam

Alter

Inge Birkedal
Mildred Brendes
Christine Holst
Tove Ilum Nielsen
Gunver Jensen
Aase Kock-Jensen
Ragna Koefoed
Lillian Krake
Eva la Cour
Kirsten Lacroix
Eva Nøhr
Thea Riis Pedersen
Lise-Lotte Thomsen
Bente Thorborg
Hanne Tindborg
Birgit Zoffmann

Tenorer

Erling Aabye Dam
Poul Holm
Hans Juul
Aksel Jørgensen
Rolf Leeberg
Lars Paskjær
Jan Erik Pedersen

Basser:

Hans-Martin Bloch
Jan Titiaan van Gilse
Henning Hjuler-Pedersen.
Jørgen Jespersen
Robert Johnsen
Poul Kofod
Bertel Krake
Erik Mogensen
Mogens Riis Pedersen
Morten Serritzlev
Ulrik Strøm

Haydn-orkestret 2016

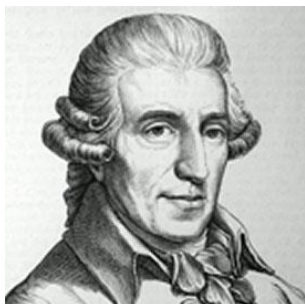
Violin 1: Niels Møller, Mayken Christiansen, Michael Wilhelm Hansen, Annette Sevaldsen, Knud Lambaa, Flemming Olsen,
Violin 2: Karen Smith-Nielsen, Ernst Wilhjelm, Hans Askou, Marianne Djurhuus
Bratsch: Birgitte Holten, Hans Christensen, Niels Mølgaard
Cello: Robert Wilbrandt (continuo), Lea Langskov
Kontrabas: Michael Detreköy, Søren Larsen
Tværflojtte: Jens Boje Hansen, Hanne Andreasen, Susanne Dam (i nr. 27)
Obo: Thomas Elo Christensen, Steen Andersen
Klarinet: Zsuzsanna Adorjan, Grethe Looft
Fagot: Anne Plum, Jan Liborius Jensen, Søren Blanke (kontrafagot)
Horn: Anita Blæsbjerg, Vibeke Karlsson
Trompet: Kaj Erik Mortensen, Dan Eriksen
Trombone: Per Larsen, Rasmus Bogø Jørgensen, Jens Chr. Uldall-Hansen
Pauker: Bent Peder Holbech
Klaver: Leif Kofod Hansen (continuo)

Joseph Haydn:

1732 – 1809

Skabelsen

1. opførelse: 30 april 1798

Selv om Joseph kom til verden i en håndværkerfamilie på landet, blev han sangerdreng i Wien som 8 årig, fyret som 17 årig med stemmen i overgang, og efter en fri og fattig periode blev han ansat af fyrst Esterházy, hvor han på deres isolerede pragtslot i Ungarn levede som lakaj og kapelmester og komponerede over 1000 værker.

Han skabte og udviklede *symfonien*, *strykevartetten* og *klaverersonaten* til deres klassiske form, komponerede over 20 *operaer* og bl.a. også 133 trioter for baryton, fyrstens instrument. I de senere år skabte han de store *messer* for kor og orkester foruden oratorierne *Skabelsen* og *Årstiderne*.

Han har selv udtalt, at livet på Esterházy i forholdsvis isolation satte ham i stand til i så høj grad at udvikle sin egen stil. Han fik udgivet og opført sin musik mange steder i Europa og blev vidt berømt. Da han i 1790 blev frigjort fra sine forpligtelser hos fyrsten, kunne han tage imod en invitation, der medførte 2 rejser til *England*. Her førte overværelsen af en *Händel-festival* sandsynligvis til erkendelsen af, at han skulle lave et moderne oratorium.

Medvirkende til den erkendelse var, at han i England fik en omfangsrig engelsk libretto, bygget på et afsnit af *John Miltons* store epos *Paradise Lost*. *Händel* havde afslået at skrive musik til librettoen. Haydn tog den nu med tilbage til Wien og gav den til baron *van Swieten* (se billedet), tidligere diplomat og nu bibliotekar ved Det kejserlige Bibliotek. Han var ivrig amatørmusiker, habil komponist og især optaget af barokkens musik, først og fremmest Bach og *Händel*, hvis værker han (i Mozarts bearbejdelse) fik opført i Wien. Van Swieten forkortede og oversatte teksten og gav den til Haydn med utrolig mange anvisninger på, hvordan formen og indholdet i musikken skulle være. De to arbejdede intenst sammen om musikken, så meget, at Haydn valgte at flytte hen i nærheden af baronen for at lette samarbejdet.

I dec. 1796 nævnes værket for første gang skriftligt i et brev fra Albrechtsberger, en ven af Haydn, til *Beethoven*, hvor denne opfordres til at komme forbi og høre skitsen til *Chaos*, Skabelsens indledning. I efteråret 1797 intensiverede Haydn arbejdet med værket, og i begyndelsen af 1798 er det klar til førsteopførelsen.

Uropførelsen skulle finde sted for et udvalgt publikum af kendere i *Schwarzenbergs Palæ* i Wien. Man var dog nødt til at afvente fyrstinde Schwarzenbergs nedkomst og rekonvalens, før værket d. 30. april 1798 kunne få sin uropførelse.

Orkestret var stort: ca. 40 blæsere, 71 strygere, 64 sangere foruden de 3 solister. *Salieri* ledede kor og solister fra klaveret, mens *Haydn* selv dirigerede fra cembaloet.

Haydn skrev ved den første offentlige forestilling – helt usædvanligt – i programmet, at selv om bifald er smigrende, burde publikum afholde sig fra at klappe mellem numrene og bede om *dacapo*, for *ellers vil den nøje forbindelse mellem de enkelte dele, fra hvis ubrudte rækkefølge helhedens virkning udspringer, nødvendigvis blive ødelagt, og derved mærkbart mindske fornøjelsen*. Koncerten, der den gang i høj grad var en selskabsbegivenhed, blev herefter (gradvist) til en situation, hvor publikum koncentrerer sig i tavshed for at opfatte komponistens budskab.

Indholdet i Skabelsen

Oratoriet er typisk for oplysningstidens humanisme, med mennesket og dets fornuft i centrum. Der er balance mellem Guds fundament og menneskets forstand. Lysets frembryden på første-dagen er oplysningstidens triumf over den mørke middelalder. Musikken er præget af naturvidenskabens gennembrud – før Darwin. ”*Forvirring viger og orden bryder frem*”. Naturen beskrives som det herligste bevis for Guds eksistens – og er derfor så fantastisk beskrevet både i tekst og musik, hvor Haydn fortæller, tegner, maler og bevæger!

Haydn var velorienteret i tidens tanker, han kendte *Voltaire*, *Humes* og tidens øvrige filosoffer, *Kant* og *Laplaces Nebularhypotese* om, at planeter og stjerner dannes af stjernetaåger. Og i England besøgte han musikeren og astronomen *Herschel*, der med sit selvbyggede teleskop bl.a. opdagede Uranus. Haydn talte med astronomen om universet og livet, som Herschel mente også fandtes på andre planeter, og har måske i hans teleskop set ud i evigheden.

Haydn var også dybt troende katolik. Hans religiøsitet var ikke dyster, men ”munter, forsonet og tillidsfuld”, som Haydns vigtigste samtidige biograf beskrev det. Denne religiøsitet kommer også til udtryk i Skabelsen. Med sin optimistiske tendens kan både ”troende kristne, rene humanister og fritænkere af alle afskygninger” erklære sig indforstået, som Martin Stern udtrykker det. En forudsætning herfor er også, at handlingen foregår før syndefaldet.

I *Skabelsen* er fortæller- og solistrollerne tildelt 3 ærkeengle: *Gabriel* (sopran), *Uriel* (Tenor) og *Raphael* (bas). De har ingen særskilt rolle, men er valgt ud fra deres stemmes karakter. Således synger sopranen om fuglene, mens bassen fortæller om havets dybde. Bemærk også skiftet fra bas til tenor i første recitativ.

De to første dele handler om skabelsens 6 første dage. Hver dag opdeles i et eller flere *billeder*, der hver indledes med en tekst fra 1. Mosebogs skabelsberetning. Det sker i et *recitativ*, hvor ”talesangen” akkompagneres af klaver og cello. Derefter følger normalt en *Aria*, hvor solisten, evt. alle 3, i lyrisk form udmaler billedets indhold. Det kan også ske i et *akkompagnerende recitativ*, hvor teksten illustreres af orkestret. Hver dag afsluttes med, at koret – *himmelborgerne*, *Guds sønner*, *englene eller det himmelske kor* – lovpriser det skabte og skaberen. Det sker oftest sammen med en eller alle tre ærkeengle.

Tredje del handler ikke om hviledagen, men om de første mennesker, *Adam og Eva*, som blev skabt den 6. dag for at kunne lovprise skaberværket. Musikken bliver mere lyrisk og bruger gerne simple folkemelodier. Kun *Uriel* er med i denne del med 2 recitativer. Ellers er det Adam og Eva, der går ud i den paradisiske verden og får alt det skabte og himmelborgerne med i en lovprisning af Skaberen og skaberværket. Da denne, deres første pligt, så er overstået, kan de hengive sig til hinanden, og de bryder – efter værkets længste recitativ – ud i en kærlighedserklæring til livet og til hinanden, før slutkoret – og her er det et menneskeligt kor og ikke engle – sætter ind med den afsluttende lovprisning.

Ud over *tonemalerierne* og skiftet fra ærkeengle og himmelborgere til Adam, Eva og det menneskelige kor bruger Haydn også **tonearterne** som symbol på udviklingen. Det høres ikke mindst, hvor *c-mol* i Chaos ændres til *C-dur*, hvor lyset skabes.

Tonearternes betydning var velkendte for datidens publikum, så Haydns brug af dem gav mening for tilhørerne. *C-dur* beskrev både det majestætiske og det guddommelige, og derfor bruges den, hvor teksten handler om Guds pris og ære, hvor mennesket bliver skabt i *Guds billede*, og hvor skaberværket i 12. billede prises. Hvor skabelsen ophører og mennesket kommer i centrum går tonearten et trin ned til *B-dur*, som det sker i de store kor i 11. og 14. billede.

Es-dur, der relaterer sig tæt til *B-dur*, markerer i terzetten i 11. billede og duetten i 13. billede det humanistiske element, mens *D-dur* markerer den brillante solopgang i 9. billede.

Steffen Hyldig

I DEL: UORGANISK VERDEN OG VEGETATION

1. dag **Kaos og nat, lys og dag**

1. billede

Die Vorstellung des Chaos

Orkesterindledningen er en fantastisk beskrivelse af det kaos, der er i ingenting. Haydn har ikke selv givet nogen forklaring på, hvad der sker i den formløse sats med et stort antal små, illustrerende motiver, så tolkningen er fri.

Allerede det første unisone C åbner dog muligheden for, at alt kan ske. Satsen har ikke en egentlig form, men et stort antal små, illustrerende motiver: Måske hører man urhavets bølgeskulp, den hjælpeløse ensomheds stille skrig i de første takter, ursuppens eller det første livs boblen, Guds Ånd (3 toner, som høres i hornene lige efter den 3. kraftige akkord).

Midt i kaos fornemmer man den ædle urkraft i strygernes akkorder, der skifter mellem forte og piano, mens blæsernes gentagne motiver antyder en hemmelighedsfuld stræben efter livet og den overordnede vilje hos skaberen.

Efter et kort, kraftigt klimaks kommer der en komprimeret gentagelse, før dette kaos, dette billede af ingenting uden form, med tomhed og mørke over verdensdybet, munder ud i mere ingenting og stilhed, før alting begynder.

Satsen starter med det tomme C og ender efter mange specielle modulatorer i c-mol, før det i recitativet skifter til en lysende C-dur, hvor lyset bliver til.

Im Anfange schuf Gott

Recitativ akkomp. og kor

"I begyndelsen skabte Gud himmelen og jorden; og jorden var uden form og tom; og mørket svævede over verdensdybet" (Raphael).

"Og Guds Ånd svævede over vandene; og Gud sagde: Der blive lys! Og der blev lys" (Kor).

"Og Gud så, at lyset var godt; og Gud skilte lyset fra mørket" (Uriel).

Nun schwanden for dem heiligen Strahle Aria med kor

Uriel

Mørkets grå skygger forsvinder for den hellige lysstråle, og den første dag opstår. Forvirringen viger, og orden bryder frem. I et dramatisk afsnit flygter Helvedesåndernes skare forfærdet i afgrundens evige nat, og koret sætter ind og beskriver, hvordan fortvivlelse, smerte og skræk følger dem, så en ny verden kan udspringe af Guds ord.

2. dag

Himmelhvælvingen, atmosfæriske frembringelser

2. billede

Und Gott machte das Firmament

Recitativ

Raphael

"Og Gud skabte himmelhvælvingen og skilte vandet, der var under hvælvingen fra vandet over hvælvingen".

Da tobten brausend heftige Stürme

Recitativ akkomp.

Raphael

Mange steder laver Haydn gåder, så lytteren kan gætte sig til, hvad der kommer: Han beskriver først i musik og derefter i ord, hvad der sker. I vejr-recitativet er det først heftige storme, så drivende skyer, voldsomme lyn, skrækkelig torden, forfriskende regn, ødelæggende hagl og den lette sne.

Mit Staunen sieht das Wunderwerk

Kor med solo

Gabriel

Med forbavselse ser himmelborgerne underværket, og Skaberens lovprisning lyder fra deres struber, synger først Gabriel og derefter hele koret af himmelborgere. Satsen er i C-dur fordi Skaberen lovprises.

3. dag *Land og hav, floder og bjerge, planter*

3. billede

Und Gott sprach: Es sammle sich   **Recitativ**   **Raphael**

"Og Gud sagde: Vandet under himmelen samle sig på ét sted, så det faste land kommer til syne. Og således blev det. Og Gud kaldte det tørre land jord, og samlingen af vand kaldte han hav. Og Gud så, at det var godt".

Rollend in schäumenden Wellen   **Aria**   **Raphael**

En malende og kontrastfyldt gætte-aria om geografien: Først bevæger havet sig fremfusende og rullende i de skummende bølger (Haydn havde oplevet dem på rejsen til England). Bakker og klipper kommer til syne, og bjergenes toppe rejser sig. Den udstrakte flade gennemløbes af den brede strøm i mange krumninger. Den sagte bæk risler i den stille dal.

4. billede

Und Gott sprach: Es bringe die Erde Gras   **Recitativ**   **Gabriel**

"Og Gud sagde: Jorden lade fremspire græs, grønne urter, der bærer frø og frugttræer, der bærer frugt, hver af sin art, som af sig selv får kernen i jorden; og det skete".

Nun beut die Flur das frische Grün   **Aria**   **Gabriel**

Den botaniske arie er en traditionel AABA form, mere smuk end malende: Øjet hviler i det smukke landskab, som blomsterne smykker. Urterne sender balsam ud, og den helbredende urt skyder frem (den paradisiske idyl brydes her et øjeblik ved at vise behovet for helbredelse, Hail, der fremhæves med koloraturer). I det kontrasterende B-afsnit krummer grenene sig under den gyldne frugt, lunden står med kølig skygge, og den tætte skov kroner bjergene.

5. billede

Und die himmlischen Heerscharen   **Recitativ**   **Uriel**

"Og de himmelske hærskarer forkyndte den tredje dag, priste Gud og sagde:"

Stimm an die Saiten   **Kor**

Stem strengene, grib lyren og lad lovsangen lyde, for han har klædt himmel og jord i herlig pragt. Sidste del af satsen klinger ud i den første, store fuga i en brillant D-dur.

4. dag *Sol, måne og stjerner*

6. billede

Und Gott sprach: Es sei'n Lichter   **Recitativ**   **Uriel**

"Og Gud sagde: Der komme lys på Himmelhvælvingen til at skille dag fra nat, og give lys på jorden, og de skal være tegn for tiderne og for dage og år. Han skabte stjernerne samtidig".

In vollem Glanze steigt jetzt die Sonne   **Recitativ akkomp.**   **Uriel**

I første afsnit stiger solen strålende op som en salig brudgom, stolt og glad. I andet afsnit sniger månen sig lydløs og blidt gennem den stille nat. Himmelrummet prydes af de talløse stjerner, og Guds sønner forkynder den fjerde dag med himmelsk sang således:

Die Himmel erzählen die Ehre Gottes   **Kor**   **Alle 3 engle.**

I den storslåede afslutning af 1. del synger koret - Guds sønner - om Guds Ære, selvfølgelig i C-dur. Det er en markant kontrast til den c-mol, der var fremherskende i Chaos i 1. dels indledning.

Koret afbrydes 2 gange af de 3 ærkeengle, der synger, at dag følger dag og nat følger nat, samt at Ordet blev givet i hele verden, klinger i hvert øre, og ikke er fremmed for nogen tunge. Bemærk citatet fra en kendt børnesang.

II DEL   DYR OG MENNESKER

5. dag   Fugle og fisk

7. billede

Und Gott sprach: Es bringe das Wasser   Recitativ akkomp.   Gabriel

"Og Gud sagde: Vandet vrimle med en vrimmel af levende væsener, og fugle flyve over jorden oppe under hvelvingen".

Auf starkem Fittige schwinget sich   Aria   Gabriel

Fuglearien, der også giver mulighed for at gætte, fortæller om ørnen, der stolt svinger sig på stærke vinger og deler luften i hurtig flugt mod solen; om lærkens glade sang og det blide duepar, der kærligt kurrer, - og deres kurren udpensles i koleraturer. Det hele gentages kort, før nattergalens sang klinger fra hver busk og hegn – og endnu trykker sorgen ikke dens bryst, og der kommer ikke klage fra dens fortryllende sang (for syndefaldet er jo endnu ikke indtruffet)! Også ordet fortryllende, reizend, fremhæves i koleraturer.

8. billede

Und Gott schuf grosse Wallfische   Recitativ   Raphael

"Og Gud skabte de store hvalfisk og den hele vrimmel af levende væsener, som vandet vrimler med, og Gud velsignede dem og sagde:"

Seid fruchtbar alle   Recitativ akkomp.   Raphael

I et akkompagnerende recitativ opfordres til, at beboere i luften og i flodernes dyb skal blive frugtbare og mangfoldige. Bassen ledsages af de dybe strygere som kontrast til fugleariens høje leje.

Und die Engel rührten   Recitativ   Raphael

"Og englene rørte deres udødelige harper og sang underet om den femte dag".

In holder Anmut stehn   Terzet   De 3 engle

Ved afslutningen af 5. dag opsummerer de 3 ærkeengle skaberværket indtil nu:

Gabriel beskriver de smukke bakker, klædt i forårets grønne farve og de kølende bække, der flyder som krystal fra bakkernes årer.

Uriel fortæller om den muntre fugleskares glade kredsen, mens den farverige fjerpragt forstærkes af den gyldne sol.

Raphael overtager og fortæller om fiskenes lyn i havets hvirvler og Leviathan, havuhyret, der fra det dybeste hav skummer havet – og det beskrives tydeligt i de dybe strygere.

Endelig går de tre solister sammen og forbavses over skaberværkets omfang.

Der Herr ist gross in seiner Macht   Kor med terzet   De 3 engle

Ærkeenglene og englekoret går sammen i lovprisningen af Herrens storhed og magt og siger, at hans ry skal vare evigt.

Hver gang ordet ewig forekommer, viser Haydn det på forskellig måde. Her holdes ordet i en lang tone af de 3 høje korstemmer, mens bassen laver en forstærkende kromatisk opgang.

Det understreges ved at komme to gange.

6. dag *Landdyr og mennesker*

9. billede

Und Gott sprach: Es bringe die Erde

Recitativ

Raphael

"Og Gud sagde: Jorden frembringe levende væsener efter deres arter: Kvæg, krybende orme og jordens dyr efter deres arter".

Gleich öffnete sich der Erde Schoss

Recitativ akkomp.

Raphael

Dyrenes recitativ er en gættesats. En "grov og jordisk" B-dur skala åbner jordens skød, og dyrene præsenteres i malende musik og ord: den brølende løve, smidige tiger, hurtige hjort, ædle hest, græssende okse, uldrige får, insekternes hære og de krybende orm.

Nun scheint in vollem Glanze

Aria

Raphael

Her kommer ikke den forventede beskrivelse af dyrene. I stedet præsenteres i en majestætisk D-dur sats hele skaberværket: Himlens glans og jordens pragt, luftens lysende fjerdragter og vandets fiskestimer og endelig dyrenes vægt, der trykker jorden. Det sidste beskrevet ved urtonen, den dybeste tone, Haydns orkester kunne frembringe. Dog er skaberværket ikke fuldbragt: Der mangler det væsen, der taknemmeligt kan se Guds værk og prise Herrens godhed.

10. billede

Und Gott schuf den Menschen

Recitativ

Uriel

"Og Gud skabte mennesket i sit billede. Efter Guds billede skabte han det. Som mand og kvinde skabte han dem. Livets ånde blæste han i deres ansigt, og mennesket blev til levende sjæle".

Mit Würd' und Hoheit angetan

Aria

Uriel

Med en folkemelodi beskrives mennesket som Guds billede, og derfor i C-dur.

Manden: klædt i værdighed og højhed, begavet med skønhed, styrke og mod, naturens konge. Hans sublime pande forkynder det dybe sinds visdom, og fra hans lyse blik stråler ånden, skaberens ånd og billede! Det markeres i et pianissimo, en magtfuld kontrast til lysets komme i det første recitativ. Kvinden smyger sig i hans favn, formet af ham, smuk og yndefuld. Hun er forårets fortryllende billede, og hun ler sin kærlighed, lykke og glæde til ham. Måske ikke helt politisk korrekt i dag, men ....!

11. billede

Und Gott sah jedes Ding

Recitativ

Raphael

"Og Gud så hver en ting, han havde gjort, og det var såre godt; og det himmelske kor fejrede slutningen af den sjette dag med højlydt sang".

Skaberværkets fuldendelse markeres ved en stor tredelt slutsats med kor-terzet-kor, og da vi er nu er i menneskeverdenen er vi i B-dur med den mere humanistiske terzet i Es-dur:

Vollendet ist das grosse Werk

Kor

Det store værk er fuldendt; Skaberen ser det og glæder sig, og også vores glæde skal klinge højt. Herrens pris er vores sang. Bemærk det korte Messias-citat hen mod slutningen.

Zu dir, o Herr, blickt alles auf

Terzet

De 3 engle.

Alle ser mod Herren, der åbner sin hånd, så alle bliver mætte. Dog, synger Raphael i et dystert ges-mol/ces-mol afsnit, at Gud kan vende sig bort og tage vores ånd, så vi bliver til støv; da bæver vi alle og forstenes. Gud kan ligeså give ånden tilbage, og et nyt liv udspringer da (i en lysende Es-dur), og jorden fornyes med skønhed og styrke.

Vollendet ist das grosse Werk

Kor

Første del gentages kort, før der afsluttes med lovprisning af Hans navn i en storslået fuga.

III DEL ADAM OG EVA

12. billede

Aus Rosenwolken bricht

Recitativ akkomp. Uriel

Van Swieten fordrede i librettoen, at starten til 3. del burde være en længere indledning, der skulle udtrykke den søde klang og den rene harmoni. Haydn følger opfordringen, og gør det i E-dur, den toneart, der ligger længst væk fra den foregående B-dur. Fra morgenens rosen-skyer og den himmelske hvælving strømmer den rene harmoni ned mod jorden og det salige par, der går hånd i hånd. Fra deres blik stråler deres varme taknemmelighed og snart synger deres munde Skaberens lovprisning. Og vi, englene, deltager i Adam og Evas sang.

Von deiner Güte, o Herr und Gott

Duet med kor

Adam og Eva

Adam og Eva synger om Herrens godhed og verdens underfulde storhed, velsigner hans magt og lovprisningen gjalder i evigheden, der også vises i musikkens udstrækning – vær tålmodig og nyd evigheden! Derefter følger en rondo, en sats, hvor en enkel melodi veksler mellem afsnit af forskellig karakter, hvor koret også deltager. Her beder Adam og Eva alt det skabte om at deltage i deres lovsang. Det hele munder ud i det efterfølgende kor.

Heil dir, o Gott

Kor

En hyldest til Gud, af hvis ord verden opstod. Jord og himmel tilbeder ham, og vi priser ham i evighed. Denne lovprisning af Gud er selvfølgelig i den guddommelige C-dur.

13. billede

Nun ist die erste Pflicht erfüllt

Recitativ

Adam og Eva

Nu er den første pligt opfyldt, synger Adam; vi har takket Skaberen. Følg mig nu, mit livs ledsager! Jeg leder dig, og hver skridt vækker ny glæde i vores bryst. Der er nye undere overalt, så du skal erkende hvilken uudsigelig lykke, Herren har tiltænkt os. Vi priser hans hellige hjerte og sind. Kom, følg mig. Jeg fører dig.

Og Eva svarer: O, du, af hvem jeg blev! Min skjærm, mit skjold, mit alt. Din vilje er min lov, sådan har Herren bestemt, og at tilhøre dig bringer mig glæde, lykke og ære.

Holde Gattin! Dir zur Seite

Duet

Adam og Eva

Det forelskede par synger deres glæde til hinanden. Han siger, at med hende ved sin side flyder timerne afsted, alt er glæde, ingen sorger tynger. Hun siger, at med ham ved sin side svømmer glæden i hjertet, at tilhøre ham er livet og hans kærlighed er hendes løn.

I en mere løssluppen del synger de om, hvor dejlig den gryende morgen, den kølende aften, den lækende frugtsaft og den søde blomsterduft er – dog uden dig, hvad var da det alt sammen? Med dig forhøjes enhver glæde, nydelsen bliver dobbelt, livet er saligt, og det hele er helligt. Satsen er i den humanistiske Es-dur.

14. billede

O glücklich Paar

Recitativ

Uriel

En sidste formaning fra Uriel til det lykkelige par, der kan forblive lykkelige, hvis falske vaner ikke forfører dem, de ikke ønsker mere, end de har og at vide mere, end de gør (sic)!

Singt dem Herren, alle Stimmen

Kor

Så før det går galt, kommer slutkoret med en sidste hyldest og tak til Herren fra alle stemmer og hele hans skaberværk. Her er det ikke englene, men fire "menneskelige" solister, der blander sig med koret. Værket slutter i den menneskelige B-dur.

NylarsKoret

siger tak for støtten til:

**BORNHOLMS
BRANDFORSIKRING**

AUGUSTINUS FONDEN

STIFTET 25. MARTS 1942

Brdr. E., S. og A. Larsens Legat

Sparekassen Bornholms Fond

**NORDEA
FONDEN**

Vi støtter gode liv

Færgen

15. Juni Fonden

**BORNHOLMS
REGIONSKOMMUNE**

